

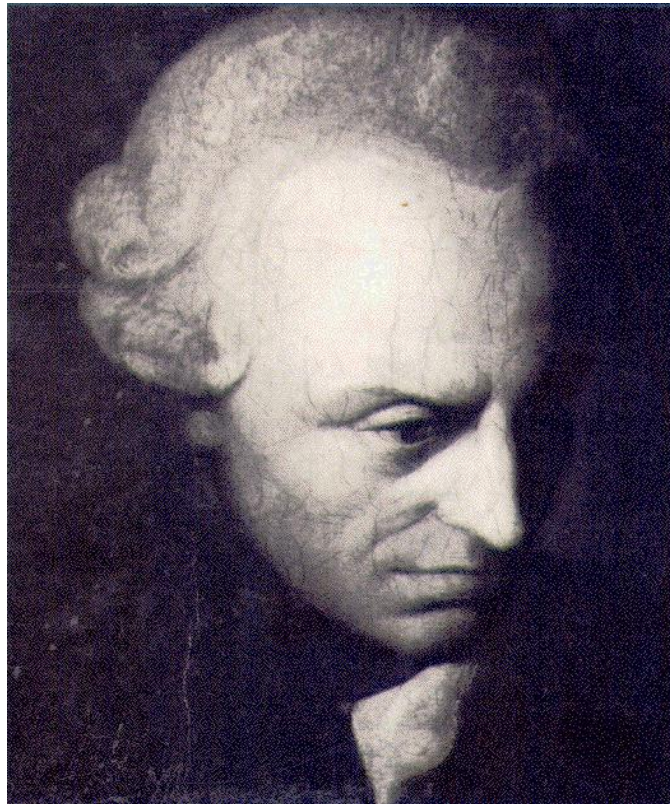
Institut for Informations- og Medievidenskab, Århus Universitet

Studium generale, 3. semester 2006

16. januar 2007

Immanuel Kant

- Fremstilling af en filosof -



Forelæser:

Finn Olesen

Instruktør:

Jesper Moldaschl

Skrevet Af:

Thomas J. Kristensen (20011328)

Indledning	3
Problemformulering	3
Metode	3
Kant – Baggrund	4
Empirisme	4
A priori – a posteriori	5
Rationalisme	6
Kritik af den rene fornuft	8
Rum og Tid – Transcendental æstetik	9
Forstandskategorierne – Transcendental logik	10
Eksempel – Den kopernikanske vending	12
Fornuften	14
Antinomierne	14
Resultatet af Kants filosofi	16
Kant i det 21. århundrede	16
Konklusion	17
Litteraturliste	19

Tegn inkl. mellemrum i opgaven: 31.022

Svarende til ca. 13 normalsider á 2.400 tegn.

Indledning

Første gang jeg læste indledningen til Immanuel Kants ”Kritik af den rene fornuft” forstod jeg ikke meget. Dog var der én ting jeg hæftede mig ved. Det virker som om han kredser meget omkring menneskets behov for at forstå verden på en måde hvorpå den for os giver mening. Dette også selvom vi overskrider området for vores mulige forstand. Herved opstår den åbenlyse risiko, at vi tillægger verden sammenhænge som ikke er sande. Dette finder jeg interessant.

Problemformulering

Hvordan fungerer den menneskelige erkendelse, og hvilke mekanismer indvirker på denne? Eller som Immanuel Kant formulerer det lignende spørgsmål: ”Hvordan er viden mulig?”

Dette vil jeg undersøge gennem en fremstilling af Kants filosofi, med hovedvægt på hans: ”Kritik af den rene fornuft.”

I denne fremstilling vil jeg inddrage de elementer Kant gør brug af fra empirismen og rationalismen, og de elementer han forkaster. Desuden vil jeg undersøge Kants hensigt med sin filosofiske position, og hvorvidt den har gyldighed i dag.

Metode

Som nævnt vil jeg indlede min fremstilling af Kants position, ved at fremhæve de elementer han godtager og dem han forkaster, fra henholdsvis empirismen og rationalismen. Dette gøres for at illustrere hvilken baggrund Kants kritik udspringer af.

Derefter vil jeg redegøre for hvad der ifølge Kant menes med en *kritik* af den rene fornuft, for derpå at fortolke den hensigt Kant har med sin tilgang til erkendelse, og inddrage hans vision om oplysningen.

Slutteligt vil jeg undersøge gyldigheden af Kants filosofiske syn på erkendelse i det 21. århundrede.

Kant – Baggrund

Ved erkendelse forstås, i denne filosofiske sammenhæng, at et menneske besidder en sand, begrundet og personlig overbevisning.¹ Disse tre krav til erkendelse skal alle være opfyldt for at der kan være tale om en erkendelse, der kan danne grundlag for viden. Erkendelse bliver herved en måde hvorpå viden gøres mulig. Men der er blandt empiristerne og rationalisterne uenighed om, hvorledes dette grundlag for erkendelse bliver skabt. Kant benytter ideer fra begge lejre, idet han fremstiller en erkendelsesteori der lægger vægt på både sanserne og fornuften. Jeg vil her fremhæve elementer fra henholdsvis empirismen og rationalismen, som Kant gør brug af. Som eksponent fra hver af disse lejre vil jeg gøre brug af Rene Descartes og David Hume.

Empirisme

Kant tillægger den empiriske tilgang betydning, idet han fastslår: ”Tidsmæssigt er der således ingen erkendelse forud for erfaringen; det er med den at al erkendelse begynder.”². Herved forstås at mennesket behøver sanselige indtryk at kunne bearbejde og sammenligne med hinanden, som et afgørende grundlag for erkendelse. På dette punkt er der lighed med David Hume, som i sin ”Undersøgelse af den menneskelige erkendelse” angiver at: ”... al bevidsthedens skaberkraft ikke er andet end evnen til at sammensætte, omflytte, forøge og formindske det stof som vore sanser og erfaring har forsynet os med.”³. De tillægger herved begge empirisk erfaring betydning som grundlag for erkendelse. Hvis et menneske intet erfaringsgrundlag besidder, er det ikke i stand til at erkende noget. Til at beskrive dette benytter Hume blandt andet et eksempel med en blind som ikke ”... kan danne sig noget begreb om farver...”⁴. Således vil erkendelsen af lyse og mørke farver ikke give nogen mening, for den som aldrig har kunnet gøre brug af sin synssans. Sanserne bliver dermed, ifølge Hume, det vigtigste grundlag for erkendelse. Desuden mener Hume at der er en betydningsfuld forskel på sansede indtryk og genkaldelsen af dem i forestillinger, idet han siger: ”Den mest livagtige tanke er stadig ringere end den sløveste sansning.”⁵. Herved tillægges

¹ Lübecke, 2000; s. 116

² Kant, 1996; s. 61

³ Hume, 1998; s. 79

⁴ Hume, 1998; s. 80

⁵ Hume, 1998; s. 78

oplevelsen af det der sker i nuet størst betydning. Tankevirksomhed om det man engang har oplevet vil aldrig kunne genkalde en oplevet situation med samme klarhed som sanserne giver i nuet.

Både Kant og Hume beskæftiger sig med menneskets brug af årsagsrelationer, og her kommer forskellen mellem de to til udtryk, idet Hume mener at: "... vi aldrig får kendskab til denne relation (årsagsrelationen) ved a-prioriske ræsonnementer, men udelukkende ved hjælp af erfaringen når vi opdager at bestemte ting altid er forbundne."⁶ Årsagsrelationer kan ifølge Hume kun erfares, og ikke a-priori fremargumenteres uafhængigt af erfaringen. En årsagsrelation kunne således omhandle min erfaring med, at ting falder til jorden. Dette kan jeg tilskrive jordens tiltrækningskraft i form af tyngdekraften. Men jeg er kun i stand til at observere tyngdekraftens virkning, og ikke selve kraften som en enhed. Derfor er min opfattelse af en årsagsrelation på dette felt blot tilstede fordi den endnu ikke er blevet modbevist. Således er årsagsrelationer ifølge Hume baseret på erfaringen, og kun den.⁷

A priori – a posteriori

Hume mener derved ikke at a-prioriske ræsonnementer, kan danne grundlag for nogen årsagsrelation. Heri er Kant uenig, idet han mener at der findes domme der er almengyldige, og derfor kan gives uden grundlag i erfaringen.⁸ Herved tager Kant afstand fra Humes induktive syn på erkendelse, hvor gentagne observationer af sammenhænge, fungerer som grundlag. Eksempelvis er udsagnet: "Alle trekanter har tre sider", ifølge Kant en a-priori dom, som man kan fælde uden først at tegne en masse trekanter i praksis. Dette skyldes at egenskaben om tre sider, er indeholdt i definitionen på en trekant. En dom af denne type definerer Kant som en *analytisk* dom.

Erfaringsdomme såsom: "min cykel er punkteret", er derimod *syntetiske* udvidelsesdomme, idet punkteringen er en tilføjelse som ikke er indeholdt i begrebet cykel. Alle erfaringsdomme kan i øvrigt betragtes som syntetiske. Dette skyldes at analytiske domme ikke behøver erfaringen som begrundelse, hvilket også ses i ovenstående eksempel med trekanten.

Ved at sige at der kan fældes domme a-priori, uafhængigt af erfaringen adskiller Kant sig således fra Hume. Men derudover mener Kant også at der findes syntetiske a-priori domme. Altså domme som

⁶ Hume, 1998; s. 85

⁷ Hume, 1998; s. 84

⁸ Kant, 1996; s. 62-63

går ud over definitionen af et begreb, men alligevel kan fældes uden erfaringen som grundlag. Sætningen ”Enhver ting der sker har en årsag.”, er ifølge Kant et eksempel på en syntetisk a priori dom. Sætningen indeholder en udvidelse fra begrebet ”noget der sker” til begrebet årsag, som en nødvendighed for alt hvad der sker. Samtidig er sætningen givet a priori, fordi den indeholder en streng almengyldighed, som ikke bygger på erfaringen.⁹ Streng almengyldighed kan ikke opnås gennem erfaringsbaseret induktion, men blot formodes.¹⁰ Denne form for gyldighed kan ifølge Kant kun opnås a priori. Derfor fungerer almengyldighed som indikator på at en dom er a priori givet. Denne type a priori syntetiske domme er relevante i Kants ”Kritik af den rene fornuft”, fordi de må formodes at fældes på baggrund af dispositioner indeholdt i mennesket selv. Dette skyldes at når dommen fældes uden belæg i erfaringen, må den fældes på baggrund af menneskets egne egenskaber. Kant mener altså at der eksisterer et aktivt element i menneskets erkendelse, som er svært at adskille og gøre sig bevidst om. Han siger i denne forbindelse: ”Men selv om al erkendelse begynder *med* erfaringen, så udspringer den dog ikke helt og holdent *af* erfaringen. Thi det kan jo være at selve erfaringserkendelsen er sammensat. Den kan være sammensat af det vi modtager gennem sanseindtrykkene og af det bidrag vor erkendelsesevne (foranlediget af sanseindtryk) yder – hvilket bidrag vi ikke vil kunne skelne fra det rå sansemateriale førend lang træning har skærpet vor opmærksomhed om forholdet og sat os i stand til at udsondre det.”¹¹ Der eksisterer altså noget indeholdt i mennesket selv, som har betydning for *måden* hvorpå vi som mennesker erkender. Ved Kants anerkendelse af muligheden for en apriorisk syntetisk dom, tager han herved afstand fra Hume, som ikke mener at dette er muligt, og bevæger sig mod rationalismen.

Rationalisme

Kant mener altså ikke at mennesket fungerer som en passiv modtager af sanseindtryk, og at det er sanserne alene der indvirker på den menneskelige erkendelse. Sanserne danner måske grundlaget for erkendelse, men vores sanseindtryk påvirkes også af vores fornuft. Ideen om fornuftens betydning for erkendelse stammer fra rationalismen. Rationalismen lægger vægt på fornuften alene som grundlag for menneskelig erkendelse. Eksempelvis angiver Descartes at det ”... udelukkende [er] i kraft af, at jeg kan fælde domme, d.v.s. en sjælelig aktivitet, at jeg kan begribe det, jeg troede,

⁹ Kant, 1996; s. 69

¹⁰ Kant, 1996; s. 63

¹¹ Kant, 1996; s. 61

jeg så ved hjælp af øjnene.”¹². Idet Descartes mener at den information sanserne giver bevidstheden kan drages til tvivl, forkaster han fuldstændigt gyldigheden af dem. Dette er en del af Descartes’ fremgangsmåde, for at finde frem til en kerne af det han kan vide med absolut sikkerhed. I den forbindelse siger Descartes: ”... så vil selv den svageste grund, jeg kan finde, til at betvivle noget, være tilstrækkeligt til at jeg forkaster det fuldstændigt.”¹³ Eksempelvis drager han tvivl om hvorvidt han er vågen eller om han drømmer. Derved kan han ikke være sikker på at det han oplever blot sker i drømmen.¹⁴ Det er denne systematiske tvivl, som metode, der gør at Descartes forkaster sansernes gyldighed. Formålet med Descartes systematiske tvivl er at finde frem til én ting som er sikkert og ubetvivleligt. Dette kan fungere som et sikkert og solidt grundlag, til at bygge viden op fra bunden. Han siger i denne forbindelse: ”Da Archimedes skulle flytte jordkloden, forlangte han kun ét punkt, som stod fast og urokkeligt. Tilsvarende kan jeg med rette gøre mig store forhåbninger, hvis jeg er så heldig at finde én ting, som er sikker og ubetvivlelig.”¹⁵ Ligeledes skal Kants kritik af den rene fornuft forstås som et grundlag til erkendelse. Dette vil jeg komme nærmere ind på i det efterfølgende afsnit: ”Kritik af den rene fornuft”.

Det er forbindelse med denne metode Descartes finder frem til at han ikke kan stole på sanserne, og at de derved ikke kan tillægges nogen betydning for erkendelsen. Så langt går Kant ikke, da han, som nævnt, også tillægger sanserne afgørende betydning for erkendelse. I følgende citat retter han desuden en kritik mod filosofisk tænkning der bevæger sig for langt væk fra den virkelige verden, og området for mulig erkendelse: ”Under sin frie flugt kløver den lette due den luft hvis modstand den fornemmer; den kunne herved ledes til at forestille sig at det ville lykkes endnu bedre for den i lufttomt rum. På grund af de snævre grænser sansningen sætter for forstanden forlod Platon sansningens verden og vovede sig på ideernes vinger hinsides denne og ud til den rene forstands tomme rum. Han bemærkede ikke at han ved sine anstrengelser ingen vegne kom, thi han mødte ingen modstand hvorpå han som en slags underlag kunne støtte og hvorpå han kunne anvende sine kræfter for at bringe forstanden ud af stedet.”¹⁶

¹² Descartes, 1991; s. 146

¹³ Descartes, 1991; s. 133

¹⁴ Descartes, 1991; s. 134

¹⁵ Descartes, 1991; s. 139

¹⁶ Kant, 1996; s. 66

Dette kan tolkes som et opråb og et krav til filosofien om at den skal kunne bruges på virkeligheden for at have nogen brugbar værdi. For at dette kan lade sig gøre er det nødvendigt at have virkeligheden under vingerne, så man bevæger sig ud af stedet. Der tegnes et billede af Platon der tænker sig ind i sin egen verden, uden modstand der kan lede ham på rette spor, og uden at andre kan drage nytte af det i praksis.

Men det element Kant dog benytter fra rationalismen, er ideen om fornuftens betydning for erkendelsen. Erkendelse bliver her en todelt proces, som påvirkes af både sanserne og fornuften. Dermed bliver fornuften en væsentlig kilde til vores erkendelse, på lige fod med vores sanseerfaringer. Hvorledes vi opfatter verden bliver ifølge Kant påvirket af den mening vi aktivt tildeler vores erfaringer. Denne påvirkning er, som tidligere nævnt, svær at adskille fra det råmateriale der sanses, og det kan således være svært at være bevidst om hvor meget den menneskelige erkendelse er påvirket af den sande virkelighed (*das ding an sich*), og hvor meget den er påvirket af et behov for aktivt at danne mening.¹⁷

Således er der elementer fra både empirismen og fra rationalismen, som anvendes og forkastes i Kants ”Kritik af den rene fornuft”

Kritik af den rene fornuft

I forlængelse af at jeg her har fremstillet den baggrund Kants filosofi udspringer af, vil jeg nu gå videre til det fortolkende niveau. Til dette er det relevant at stille spørgsmålet: Hvordan skal *kritik* af den rene fornuft forstås? Dette vil jeg her komme ind på, ved at beskrive hvad det er Kant er kritisk overfor.

Idet Kant beviser at syntetiske a priori domme er mulige, finder han frem til at den menneskelige erkendelse er sammensat af det vi modtager gennem sanseindtryk, og det bidrag vores fornuft aktivt yder. Herved bliver det ikke muligt at få adgang til *tingen i sig selv* (*das ding an sich*), og Kant siger i denne forbindelse: ”Kunne anskuelsen end opnå den højeste grad af tydelighed så ville vi dog ikke derved være kommet af genstandene i sig selv på nærmere hold. Den fuldstændige erkendelse ville i alle tilfælde dog kun være af vor anskuelsesmåde, altså af vor måde at sanse på.[...] Hvad genstandene er i sig selv vil ikke engang ved hjælp af den mest oplyste erkendelse af fænomenerne,

¹⁷ Kant, 1996; s. 61

det eneste der er os givet, blive os bekendt...”¹⁸ Dette skyldes at vores virkelighedserkendelse er sammensat af stof og form. De indtryk vi modtager fra et fænomen kaldes dets *stof*. Mens de egenskaber vores fornuft bidrager med, kaldes fænomenets *form*. Når vi tilgår virkeligheden vil det derfor aldrig ske som en én til én tilgang, idet:

Virkelighedserkendelse = stof + form.

Formen er givet i vores a priori egenskaber indeholdt i fornuften, og kan ikke sorteres fra.¹⁹ Samtidig tydeliggør ligningen at vores fornuft er en transcendental betingelse for virkelighedserkendelse gennem erfaring. Der er således betingelser for at noget kan erfares gennem erkendelse af virkeligheden. Disse betingelser vil jeg her redegøre for.

Rum og Tid – Transcendental æstetik

Ifølge Kant er *rum* og *tid* a priori forestillinger, som begge er nødvendige for at kunne modtage sanseindtryk. Idet der opstår et sanseindtryk hos mennesket, fremtræder det som et *fænomen*. Om rummet siger Kant: ”Man kan aldrig forestille sig at der intet rum findes selv om man nok kan tænke sig at der ingen genstande findes i det. [...] Det er en a priori forestilling der nødvendigvis må ligge til grund for ydre fænomener.”²⁰ Når vi sanser fænomener er de altså altid ordnet i et altomfavnende rum. Rummet omfatter således alt hvad der fremtræder for os som fænomener, men ikke tingene i sig selv. Kigger jeg eksempelvis på et stort birketræ, fremtræder det for mig med en rummelig udstrækning. Det rager op i himlen, er placeret med en afstand i forhold til mig, og er ordnet i forhold til andre ting jeg kan se i rummet. Jeg kan ikke fjerne rummet, og samtidig se træet. Rummet er noget hvori træet, for mig, ordner sig som fænomen. Men træet i sig selv, er ikke placeret i det tilsvarende rum. Rummet er til uafhængigt af tingene i sig selv, og blot en måde hvorpå vi ordner tingenes fremtræden.

Om tiden siger Kant: ”Tiden er en nødvendig forestilling som ligger til grund for al anskuelse. Man kan ikke ophæve fænomenernes tidsfølge, om end man nok kan fjerne fænomenerne fra tiden.

¹⁸ Kant, 1996; s. 97

¹⁹ Kant, 1996; s. 83

²⁰ Kant, 1996; s. 86

Tiden er altså givet a priori.”²¹ Desuden er det også a priori givet at tiden kun har én dimension, og forskellige tidspunkter kan ikke optræde samtidigt. Forandring er kun muligt at opfatte over tid. Hvis birketræet mister sine blade, opfatter vi dette over tid, og ikke uden tiden som forudsætning. Hvis træet havde mistet bladene uden tidens bevægelse, ville træet være i fuld flor samtidig med at det mistede bladene, hvilket er selvmodsigende. Dette tydeliggør også at flere tidspunkter ikke kan optræde samtidigt. Enten optræder tidspunktet hvor træet er grønt, eller også tidspunktet hvor det mister sine blade. Tiden har at gøre med vore indre ordning af forestillinger, mens vi i rummet ordner de ydre. Rum og tid er herved forudsætninger for at kunne *anskue* omverdenen.

Forstandskategorierne – Transcendental logik

Forstanden består i evnen til at fælde domme. Når dette foregår, sker det ifølge Kant ved a priori brug af forstandskategorierne. Altså kan disse sammenlignes med den funktion rum og tid har. Kategoriernes funktion foregår blot på et andet niveau. Hvad rum og tid gør for modtagelsen af sanseindtryk, gør forstandskategorierne for afsigelsen af domme herom. Kant siger i indledningen til den transcendentale logik: ”Vor erkendelse stammer fra to fundamentale kilder i sindet. Den første kilde består i, at vi modtager forestillinger (vor receptivitet overfor sanseindtryk); den anden er vor evne til at erkende en genstand ved hjælp af disse forestillinger (begrebernes spontanitet).”²² Forstanden muliggør således, at man kan tænke de begreber der sanses. Herved angiver forstanden et *begreb* på de *fænomener* der fremtræder for mig. Når jeg observerer et birketræ, modtager jeg ikke blot dette som et fænomen, men overfører begrebet birketræ på det jeg ser. Alle birketræer er ikke ens, så der sker herved også en reduktion af den mangfoldighed hvormed træet fremtræder. Kant siger om kategorierne at: ”Det er på grund af dem at forstanden kan kaldes ren idet det udelukkende er ved deres hjælp at den kan forbinde noget med anskuelsens mangfoldighed, dvs. er i stand til at opfatte noget som objekt.”²³

²¹ Kant, 1996; s. 90

²² Kant, 2005; s. 83

²³ Kant, 1996; s. 112

Kategorierne fremstilles her²⁴:

1.

Kvantitet

Enhed

Flerhed

Alhed

2.

Kvalitet

Realitet

Negation

Begrænsning

3.

Relation

- af inhærens og subsistens

(*subsistentia et accidens*)

- af kausalitet og dependens

(årsag og virkning)

- af fællesskab (Vekselvirkning
mellem handlende og lidende)

4.

Modalitet

Mulighed – Umulighed

Eksistens – Ikke eksistens

Nødvendighed – Tilfældighed

Kategorierne består af rene domme uden empirisk indhold. De er givet a priori, og derved indeholdt i vores egen forstand. Kant angiver at disse kategorier indeholder alle den menneskelige forstands elementarbegreber.²⁵ Det er med kategorierne at vi er i stand til at forstå virkeligheden. Men samtidig bliver virkeligheden, herved, påtvunget vores måde at forstå den på. For at vi skal kunne forstå virkeligheden, må den nødvendigvis følge de regler der er givet i vores sind. Den måde hvorpå vi forstår virkeligheden stammer altså herved ikke fra virkeligheden selv, men fra forstandskategorierne som er givet a priori. Forstandskategorierne har altså ikke noget indhold i sig

²⁴ Kant, 2005; s. 99

²⁵ Kant, 2005; s. 105

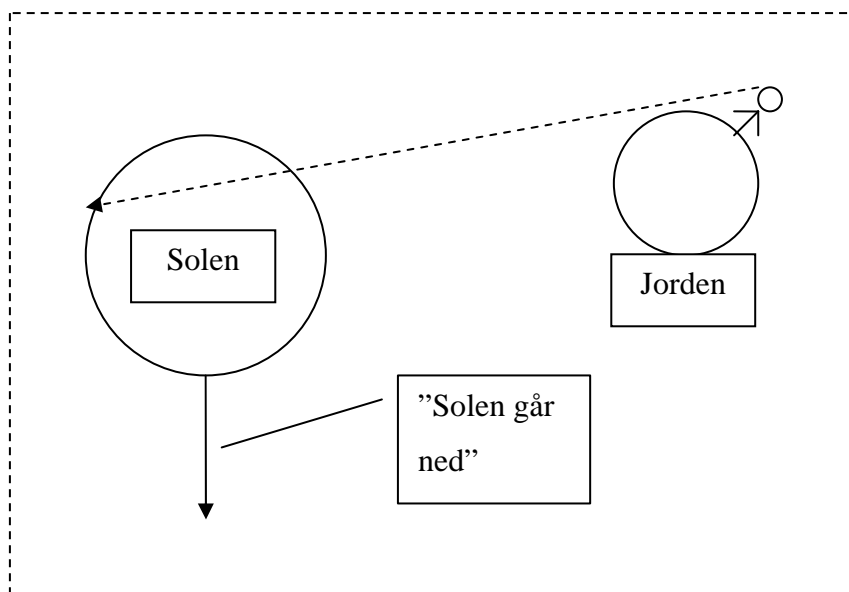
selv, og kan sammenlignes med en tom skål. Hælder man vand i skålen, vil skålen forme vandets leje, som kategorierne former virkeligheden.

Som før omtalt er sætningen: ”Enhver ting der sker, har en årsag”, givet a priori. Nu ved vi hvorfor denne sætning er givet, idet den indgår i forstandskategorierne. Dette krav til vores måde at forstå virkeligheden på, udgør et godt eksempel til at forklare hvordan vores forstandskategorier fungerer. Hvis jeg eksempelvis sidder alene i min stue, og døren pludselig smækker vil jeg blive forbavset og spørge: Hvorfor gjorde den det? Da jeg er alene hjemme, vil jeg straks begynde at bekymre mig endnu mere over hændelsen. Bekymringen forstærkes ved at der ikke er andre, idet der herved heller ingen mulige årsager er til at døren skulle kunne smække. Mulighederne for den smækkede dør bliver således reduceret til at nogen har sneget sig ind i lejligheden. Da jeg med sved på panden rejser mig for at se hvad der er på den anden side af døren, finder jeg ud af at der står et vindue åbent. Aha! Derfor smækkede døren. I min forstand må der således findes en ydre årsag til at døren smækker i, idet døren ikke formår dette af sig selv. Jeg påtvinger herved virkeligheden et krav om mening for at kunne forstå den, og denne mening er givet af mig selv, og ikke i virkeligheden.

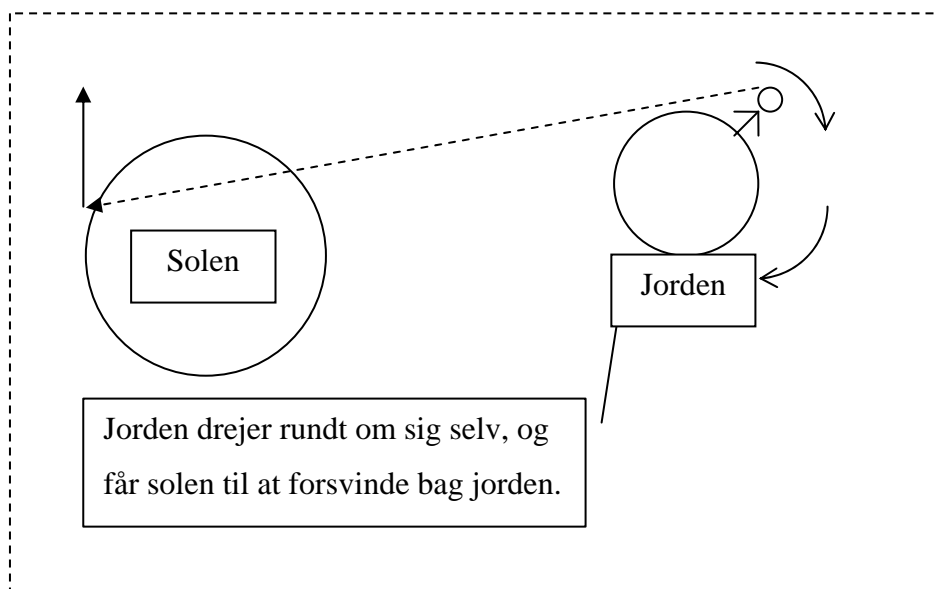
Eksempel – Den kopernikanske vending

Med sin kritik af den rene fornuft peger Kant altså på nogle af de problemer der kan forbindes med vores erkendelse af virkeligheden. Måden dette sker på giver os ikke adgang til tingen i sig selv, på grund af det aktive element i vores erkendelse. Jeg vil her gennemgå et eksempel der tydeliggør dette aktive element i den menneskelige erkendelse.

Skal jeg eksempelvis erfare en solnedgang, er denne sammensat af: Solens virkelige position overfor for jorden. + Min opfattelse af begrebet *solnedgang*. Lad mig illustrere dette:



Det er bemærkelsesværdigt at man oplever en solnedgang som om solen bevægede sig ned i horisonten. Dette gør vi på trods af at vi i dag ved at det ikke er sådan det forholder sig, idet solen forsvinder i horisonten på grund af jordens rotation. Derfor stemmer begrebet *solnedgang* ikke overens med *tingen i sig selv*, og en mere korrekt erfaring af solnedgangen ville se således ud:



Selvom vi ved at jorden drejer rundt, er det altså ikke nødvendigvis det vi oplever. Det er således en svær øvelse at fastholde sin opmærksomhed på at man ikke er universets centrum. Ligeledes mener Kant at det kræver en vedvarende indsats at fastholde sin opmærksomhed på det aktive element

erkendelsen. Kant siger i indledningen til sin ”Kritik af den rene fornuft”, om det aktive element i erkendelsen at man ”... nok kan afhugge enhver fremvoksende stamme men ikke udrydde roden.”²⁶. Vi kan altså kun gøres bevidst om det aktive element i erkendelsen, men ikke afskaffe det. Forstanden er jo netop en forudsætning for erkendelse.

Eksemplet med en solnedgang bliver yderligere relevant, idet Kant sammenligner sit syn på virkelighedserkendelse med ”Den kopernikanske vending”. Denne sammenligning refererer til Kopernikus, som omvendte menneskets opfattelse af at jorden var centrum i universet, ved at påstå at det i stedet var solen der var centrum. Ligeledes mener Kant at vi skal vende vores opmærksomhed fra det vi erfarer, til selve erfaringen.²⁷ Vi skal altså have fokus på den mening vi som mennesker aktivt tildeler vores erfaring på grund af vores fornufts formning af det rå sansemateriale.

Fornuften

Ud over den transcendentale æstetik og logik undersøger Kant også den transcendentale dialektik, hvori fornuftsbegrebet indgår. Om fornuften siger Kant: ”Al vor erkendelse begynder med sanserne, går derfra til forstanden og ender ved fornuften. Nogen højere instans end fornuften findes ikke til at bearbejde anskuelsens stof og bringe det under tænkningens højeste enhed.”²⁸ Ved brug af fornuften erkendes det specifikke tilfælde på baggrund af almene *principper*. I den empiriske brug af fornuften, bygger denne altså ovenpå sanseerfaringer og forstand.

Men i den *rene* brug af fornuften, søger denne hinsides erfaringen og opfører sig som om den var forstand. De subjektive regler som er givet i forstanden, benyttes herved i fornuften som om de var objektive.

Antinomierne

Fornuften yder et bidrag som er indeholdt i a priori erkendelse: ”Thi fornuften er evnen der forsyner os med principperne for a priori erkendelse. Den rene fornuft er derfor det der indeholder principperne for at erkende det der helt og holdent er a priori.”²⁹.

²⁶ Kant, 1996; s. 75

²⁷ Lübke, 2000; s. 229

²⁸ Kant, 2005; s. 247

²⁹ Kant, 1996; s. 76

Fornuftens problem er ifølge Kant et behov for at besvare spørgsmål, som overskrider erfaringens område. Dette beskrives som en *trang* i mennesket til at stille spørgsmål, som det ikke er muligt at besvare på empirisk baggrund.³⁰ Men hvis spekulationer udelukkende foregår a priori, siger de vel ikke noget om virkeligheden, men kun noget om vores *måde* at opfatte virkeligheden på. Denne form for tænkning, uden inddragelse af erfaringen, kaldes transcendent. Problemet består i, at når spekulationer overskrider området for erfaring, er resultatet kun det vi har trukket ud af vores egen fornuft. Herved skabes en tom forstand, som Kant udsætter for kritik.

Eksempelvis er Kant skeptisk overfor metafysikkens antinomier, bestående af stridsspørgsmål som drives ud i endeløse konflikter.³¹ Til spørgsmålet ”Har verden en begyndelse i tid og rum?”, begrundes synspunkterne til begge muligheder med hinandens umulighed: Man kan sige at verden er uendelig med den begrundelse at hvis den ikke var det, ville den befinde sig som en afgrænset enhed i intetheden. Dette er umuligt, og verden begrundes herved som uendelig. Men modsat kan man sige at verden er afgrænset med den begrundelse at det ikke kan lade sig gøre at sammenfatte noget uendeligt som en samlet helhed.³² Begge påstande synes hver for sig rimelige, men udelukker samtidig muligheden af den modsatte påstand, hvilket gør konflikten mellem antinomierne uløselig. Dette skyldes ifølge Kant at fornuften har overskredet grænsen for, hvad det er muligt at opnå viden om. Problemet består herved i at man alligevel forsøger at besvare spørgsmålet, som om man var i stand til det. Derfor bliver det for Kant afgørende at: ”... bestemme omfanget af og grænserne for fornuftens anvendelse ud over erfaringens grænser på en fuldkommen og sikker måde.”³³ Det skal således tydeliggøres hvor grænsen er for hvilke spørgsmål, man som menneske er i stand til at besvare. Herved kan der ryddes op i tom snak, og umulige forsøg på at besvare spørgsmål der overskrider vores forstands evner.

Herved forsøger Kant med sin kritiske filosofi ikke at give svar på alle de store spørgsmål i tilværelsen. Men nærmere at *berigtige* erkendelsen, og kritikken skal forstås som en forberedelse til et redskab der kan gøre dette.³⁴

³⁰ Kant, 1996; s. 74

³¹ Kant, 1996; s. 72

³² Kant, 2005; s. 324-325

³³ Kant, 1996; s. 75

³⁴ Kant, 1996; s. 77

Resultatet af Kants filosofi

Jeg vil her redegøre for resultatet af det Kant gør med sin filosofi. Idet han bygger bro mellem empirismen og rationalismen, opstår der mulighed for at undersøge hvordan den menneskelige erkendelse fungerer. Empirismen har i sin fokus på sanserne ikke anerkendt muligheden for a priori viden. Derimod har rationalismen, i sin fornægtelse af virkeligheden, ikke kunne sige noget om erkendelsens samspil med virkeligheden. Dette er netop hvad Kants filosofi gør.

Hvordan er viden mulig? I samspil mellem virkeligheden og forstanden. Men derfor siger vores viden ikke noget om tingen i sig selv.

Dog opstår der alligevel i Kants filosofi en større relation til virkeligheden. I kræft af Kants kopernikanske vending gøres vi bevidste om den måde vores erkendelse fungerer på. Herved kan vi kende dens begrænsninger, og dens muligheder. Vi *kan* sige noget om hvordan vi erkender. Men vi *kan ikke* sige noget om tingen i sig selv. Filosofien gøres brugbar, idet den involverer både sansningen og fornuften. Herved gøres man opmærksom på hvordan verden opfattes, og hvordan viden gøres mulig.

Kant i det 21. århundrede

Jeg vil her beskæftige mig lidt med, hvorvidt jeg kan se en berettigelse af Kants filosofi i det 21. århundrede. Der er sket meget siden Kant i 1781 udgav sin ”Kritik af den rene fornuft”

I vinteren år 2006/2007 er det nærliggende at inddrage Kant, i spekulationerne om den globale opvarmning. Spørgsmål som: Hvorfor blomstrer buskene i januar?, Er gennemsnitstemperaturen steget?, Findes drivhuseffekten?, trænger sig i den grad på.

Men de kan ikke besvares ud fra et a posteriori ræsonnement. Spørgsmålene overskrider nemlig vores erfaring. Vi har ikke før oplevet at jordens gennemsnitstemperatur er steget på grund af menneskeskabt CO² udslip. Desuden er det svært at bevise sammenhæng mellem CO² og temperaturerne på verdensplan. Der skal mange data til at sandsynliggøre en sådan sammenhæng, og hvad hvis der findes en helt tredje faktor der spiller ind på temperaturen? Som en helt udefra kommende faktor, har der således været forskning der undersøger kosmisk stråling, som en relevant faktor for jordens temperaturer. Spørgsmålene trænger sig på, for hvis gennemsnitstemperaturerne på verdensplan er stigende, må det jo have en årsag.

Uenigheden på området bryder ud i lys lue da Bjørn Lomborg i 1998 udgiver bogen: ”Verdens sande tilstand”, hvor han argumenterer for en begrænset sammenhæng mellem CO² udslip, og

jordens gennemsnitstemperatur. Han vurderes nogen tid herefter som *objektivt uredelig* af:

”Udvalgene Vedrørende Videnskabelig Uredelighed”. Dette sætter gang i en heftig debat, med lange udsigter til opnåelse af enighed.³⁵

Området har længe været genstand for diskussion, hvor synspunkter argumenteres ved at kritisere modparten. Heri ligger ligheden med Kants eksempler på antinomier. Sandheden synes fjern og det skyldes muligvis at vi har overskredet grænsen for vores fornufts anvendelse.

Men som Kant vil sige er det *naturligt* for mennesket at spørge efter en sammenhæng, når buskene pludselig blomstrer i januar. Ifølge vores forstand kræver blomstringen udenfor sæsonen, jo en årsag for at være mulig.

Pointen ved at inddrage Kant i denne klimadebat, er ikke at sige noget om hvem der har ret og hvem der tager fejl. Men snarere at gøre opmærksom på de mekanismer der fungerer i vores undersøgelse af spørgsmålet. Det er nemlig muligt at vi ikke er i stand til at besvare det.

Problemet består i, at fordi der sker noget med temperaturen, er vi *nødt* til at finde en årsag der ligger inden for vores forstand. Det er denne trang Kant beskriver så godt, og hans filosofi har herved sin berettigelse, selv i det 21. århundrede.

Konklusion

Det er i opgaven blevet vist hvordan Kant gør brug af ideer fra både empirismen og rationalismen. Herved gøres filosofien i højere grad brugbar, idet den både involverer sansningen og fornuften. Som Kant gør opmærksom på, bliver vores erkendelse påvirket af menneskets behov for at skabe mening. Denne øgede bevidsthed kan medvirke til en bedre skelnen mellem det rå sansemateriale og det bidrag vores aktive erkendelsesevne yder. Dermed bidrager Kant med en brugbar filosofi, der kan medvirke til at vores viden ikke kommer til at bygge videre på de forkerte sammenhænge.

Ved at stille spørgsmålet: ”hvordan er viden mulig?”, undersøger Kant mekanismerne i den menneskelige erkendelse. Herved finder han frem til erkendelsens muligheder, og begrænsninger. Dette kan bruges til at vise hvor man skal være opmærksom i den måde man opfatter verden på. I sin kritik af den rene fornuftsbrug, skaber Kant opmærksomhed på at vores spekulationer, baseret på rene tankeeksperimenter, ikke kan have nogen gyldighed i den virkelige verden.

³⁵ Andersen, 2003

Hvad enten Kants undersøgelse af erkendelsens mekanismer er korrekte eller ej, kan man ikke betvivle værdien af fremgangsmåden: Ved at undersøge mekanismerne, kan man sige noget om begrænsningerne.

At være bevidst om erkendelsens mekanismer vil altid have sin gyldighed. Dette er også blevet tydeliggjort i min beskrivelse af Kant i det 21. århundrede. For som Kant siger om det aktive element i erkendelsen at ”...man nok kan afhugge enhver fremvoksende stamme men ikke udrydde roden.”

Litteraturliste

Bøger:

[**Descartes, Rene**] Descartes, Munksgaard, 1991

[**Hume, David**] De store tænkere – Hume, Munksgaard, 1998

[**Kant, Immanuel**] De store tænkere - Kant, Munksgaard, 2. udg. 1996

[**Kant, Immanuel**] Kritik af den rene fornuft, Det lille Forlag 4. oplag, 2005

[**Lübcke, Poul**] Politikens filosofi leksikon, Politikens forlag, 2000

Artikler:

[**Andersen, Pauli**] ”Thi dette er sandheden”, in: Berlingske Tidende D 19. januar 2003